

УДК 373.5.091.279.5:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2025.7.11>

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ: АНАЛІЗ ГІПОТЕЗИ СЕПІРА-УОРФА

Катерина Бровко

доктор філософії в галузі педагогіки,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0001-8572-9316

k.brovko@kubg.edu.ua

Надія Дячок

кандидат педагогічних наук,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0003-1355-6801

n.diachok@kubg.edu.ua

Марина Курнилович

магістр,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0009-0003-6476-3891

m.kurnylovych@kubg.edu.ua

Ключові слова: гіпотеза

Сепіра-Уорфа, мова, культура, лексема.

У статті розглядається проблема аналізу основних підходів до вивчення взаємодії мови та культури на основі гіпотези Сепіра-Уорфа. Представлено наукові положення та висновки деяких зарубіжних дослідників у контексті гіпотези Сепіра-Уорфа. Визначено основні постулати гіпотези лінгвістичної відносності, а саме: мова тільки впливає на мислення, і наряду з лінгвістичними категоріями мислення формується також під впливом традицій і деяких видів немовної поведінки; мова визначає мислення, і, відповідно, лінгвістичні категорії обмежують і визначають когнітивні категорії. Наведено приклади аналізу взаємодії мови та культури на прикладі української, англійської та німецької мов. Доведено, що наведені приклади демонструють, як через мову кожна культура виражає свої цінності, переконання та унікальне сприйняття світу.

Доведено, що: пізнавальні можливості носіїв різних мов дуже відрізняються через використання різних методів навчання; представники різних мов можуть по-іншому осмислювати простір і час (орієнтація в просторі, часі), а також деякі лінгвістичні категорії (відокремлення спектру кольорів; сприйняття форми усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків). Зосереджено увагу на основних аспектах, як саме мова формує культуру, а саме: передача традицій і знань; формування світогляду; створення ідентичності та згуртованості; моральні та етичні установки; вираження емоцій та почуттів; культурні коди і символи.

Результати аналізу виявили, що мова у своїй лексиці, граматичних, структурах, морфологічних та синтаксичних особливостях фіксує наше світобачення і відповідно людина поводить стосовно цього світу, виходячи із того, яким його позиціонує мова.

APPROACHES TO DEFINING THE INTERACTION OF LANGUAGE AND CULTURE: AN ANALYSIS OF THE SAPIR-WHORF HYPOTHESIS

Kateryna Brovko

*Doctor of Philosophy in Education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

Nadiia Diachok

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

Maryna Kurnylovych

*Master's degree,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

Key words: *Sapir-Whorf hypothesis, language, culture, lexeme.*

The article addresses the problem of analyzing major approaches to studying the interaction between language and culture within the framework of the Sapir-Whorf hypothesis. It presents theoretical principles and conclusions put forward by several international researchers in this context. The fundamental postulates of linguistic relativity are outlined, namely: language influences thought, while cognitive processes are shaped not only by linguistic categories but also by traditions and certain forms of non-verbal behavior; language determines thought, and thus linguistic categories constrain and define cognitive categories.

Examples are provided that illustrate the interaction between language and culture through Ukrainian, English, and German. The analysis demonstrates that these examples reveal how each culture conveys its values, beliefs, and unique worldview through language. The findings confirm that cognitive abilities of speakers differ significantly due to the use of distinct learning strategies; speakers of different languages conceptualize space and time in diverse ways (spatial and temporal orientation) and also categorize phenomena differently (color segmentation, perception of form, and recognition of causal relationships).

Particular attention is given to key dimensions of how language shapes culture, including the transmission of traditions and knowledge; the formation of worldviews; the construction of identity and social cohesion; moral and ethical orientation; the expression of emotions and feelings; as well as cultural codes and symbols. The analysis reveals that language, through its lexical inventory, grammatical structures, and morphological and syntactic features, encodes our worldview, and accordingly, individuals act toward the world in line with how it is positioned by their language.

Вступ. У сучасній лінгвістиці та культурології дедалі більшої уваги набуває питання про взаємозв'язок мови та культури, оскільки саме мова виступає фундаментальним елементом, який відображає думки та спосіб мислення індивіда, формує його картину світу, а також є засобом передачі цінностей особистості, традицій, світогляду та історичної пам'яті. Відтак, мова є не тільки засобом комунікації, але й носієм культурного досвіду, історичної пам'яті та специфічних цінностей певного народу. Одним із ключових підходів до пояснення цього феномену стала

гіпотеза Сепіра-Уорфа, яка стверджує, що структура мови впливає на спосіб мислення та сприйняття дійсності.

Теоретичною основою дослідження є положення та висновки теорій і концепцій зарубіжних науковців, присвячених окресленій проблемі, зокрема: класичні фундаментальні дискусії про вплив мови на мислення (Е. Сепір (англ. E. Sapir) (Sapir, 1907) та Б. Уорф (англ. B. Whorf) (Whorf, 1940, 1941); гіпотеза відносності (мова постає як набір «настанов на обробку інформації», що активуються

у відповідних комунікативних завданнях) Дж. Люсі (англ. J. Lucy) (Lucy, 1992); концепція «thinking for speaking» Д. Слобін (англ. D. Slobin) (Slobin, 1996); нейро- та психофізіологічні особливості мовних категорій, які впливають на сприйняття кольору, простору, часу та причинності; зокрема для зорової перцепції (Л. Бородинська (англ. L. Boroditsky) (Boroditsky, 2019, 2020); узагальнювальні популярно-наукові інтерпретації для комунікації наукового консенсусу (Г. Дойчер (англ. G. Deutsche) (Дойчер, 2010) та ін.

Мета дослідження – проаналізувати основні підходи до вивчення взаємодії мови та культури на основі гіпотези Сепіра-Уорфа.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували наукові розвідки та положення зарубіжних лінгвістів та культурологів, присвячені проблемі взаємозв'язку мови та культури в контексті гіпотези Сепіра-Уорфа. Методологічну основу дослідження становлять комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, як-от: *метод теоретичного аналізу* – з метою систематизації наукових підходів до проблеми мовної відносності; *порівняльний метод* – для зіставлення специфіки відображення культурних цінностей у різних мовах (українській, англійській, німецькій); *описовий метод* – для характеристики мовних явищ, що відображають культурні особливості; *інтерпретаційно-аналітичний метод* – для виявлення зв'язку між мовними структурами та культурними моделями світосприйняття. Застосування зазначених методів дозволило окреслити основні напрями дослідження взаємодії мови та культури, визначити лінгвістичні категорії, що впливають на когнітивні процеси, а також проаналізувати приклади їх реалізації в різних мовах.

Результати та обговорення. Оскільки означена гіпотеза відкрила широке поле для дискусій щодо того, наскільки мовні категорії визначають когнітивні процеси та культурні практики, слід розглянути наукові положення та висновки

деяких зарубіжних дослідників у контексті гіпотези Сепіра-Уорфа.

Так, наприклад основоположники означеної теорії Е. Сепір (англ. E. Sapir) та Б. Лі Уорф (англ. B. Lee Whorf) були прихильниками тієї думки, що мовні структури (граматика, лексика) спрямовують увагу й сприяють специфічному сприйняттю реальності (лінгвістичний детермінізм як радикальна версія релятивізму) (Sapir, 1907; Whorf, 1940, 1941). Дослідник Е. Сепір (англ. E. Sapir) дотримувався ідеї, що мова формує культурні патерни й відображає світогляд особистості, тобто дає основу для мовної релятивності (Sapir, 1907) (рис. 1).

Професор Каліфорнійського університету в м. Берклі (США), психолінгвіст Д. Слобін (D. Slobin) запропонував гіпотезу «thinking for speaking», згідно до якої мовці мислять специфічно в процесі підготовки вислову, тобто мовні структури впливають на концептуалізацію у момент мовлення, а не на позамовний когнітивний простір (Slobin, 1996).

Однією з сучасних представників, що опікуються означеною проблемою є спеціалістка з когнітивної науки; професорка, дослідниця в сфері мовознавства та пізнання; одна із співавторів теорії лінгвістичної відносності; доцент кафедри когнітивних наук UCSD; головний редактор *Frontiers in Cultural Psychology* Л. Бородинська (англ. L. Boroditsky). Аргументами які наводить дослідниця на користь гіпотези Сепіра-Уорфа є наступні: когнітивні здібності у носіїв різних мов можуть суттєво відрізнятися; в залежності від мови, носієм якої є людина, вона може по-різному визначати: межі кольорів, співвідносити простір та час; сприймати кількість об'єктів; люди, які говорять різними мовами, звертатимуть увагу на різні речі (Boroditsky, 2019, 2020).

Науковець Дж. Люсі (англ. J. Lucy) вважав, що носії різних мов мають різні когнітивні переваги. Так, наприклад англійськомовні індивіди

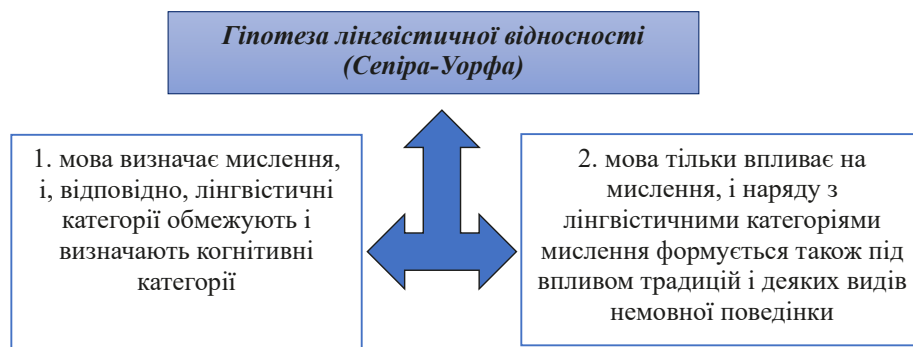

Рис. 1. Основні постулати гіпотези лінгвістичної відносності (Сепіра-Уорфа)

оцінюють об'єкти за формою, що зумовлено граматичними категоріями (класифікаторами) (Лусу, 1992).

В цій площині доцільно навести приклади аналізу взаємодії мови та культури на прикладі української, англійської та німецької мов. Так, до прикладу українська мова – багата на унікальні слова та вирази, які відображають особливості української культури, історії, звичаїв і світогляду. Так до прикладу українці часто використовують лексеми, пов'язані з душею та серцем, що передають особливий духовний зв'язок з природою, людьми та навколишнім світом (*щирий, сердечний*).

До того ж в українській мові існує значна кількість зменшувально-пестливих форм (*зіронька, матуся, хатинка, віконце*). Представлені як приклад лексеми є яскравим прикладом, що відображають народну культуру українців, які цінують доброзичливість, теплоту та ніжність у зверненнях.

Ні для кого не є новиною, що українська мова славиться своєю поетичністю, адже в ній наявний великий обсяг епітетів, порівнянь та метафор, що часто вказують на красу природи (*солов'їна мова, ясні зорі, мальовнича Україна*). На нашу думку така поетичність вказує свідчить про любов українців до рідної природи.

Українська мова також славиться наявністю великого обсягу прислів'їв, приказок, що відображають українську народну мудрість (*«що посієш, те й пожнеш», «моя хата скраю, нічого не знаю»*). Варто підкреслити піднесення патріотизму та відданості рідній землі в українській мові (*ненька, рідна земля, Батьківщина, воля, жнива*), що акцентує увагу на менталітеті та національній самобутності українців.

На противагу в англійській мові надзвичайно розвинена система часів (Simple Tenses, Continuous Tenses, Perfect Tenses), що відображає схильність англомовної культури до точного визначення моменту та тривалості дії. Також широко використовуються вирази на основі просторових понять (*to look forward to the future, to fall behind*), що відображає лінійне сприйняття часу як шляху вперед. Існує також значна кількість лексем на позначення емоцій з метою підсилення емоційно-експресивного забарвлення (*gloomy, exhausted, cheerful, disappointed*). Слід також наголосити на тому, що в англійській мові саме слово «I» (я) пишеться з великої літери, що символізує важливість особистості. Отже, англійська мова акцентує увагу на особистій свободі та індивідуалізмі.

Що стосується німецької мови, то вона славиться своєю чіткістю та педантичністю. В ній наявні лексеми, що дозволяють точно описати

дуже специфічні емоційні стани або ситуації. До прикладу лексема *Schadenfreude* перекладається як задоволення від чужих невдач – термін, якого немає у багатьох інших мовах, а лексема *Waldeinsamkeit* означає тривожне відчуття, що виникає в людини при єднанні з природою, яке може виникнути під час самотньої прогулянки в лісі. Подібні слова відображають глибину німецького аналізу людських почуттів та філософський погляд на життя.

Наведені приклади демонструють, як через мову кожна культура виражає свої цінності, переконання та унікальне сприйняття світу. Мова не просто відображає реальність, а й допомагає її формувати, роблячи культуру цілісною та неповторною.

Висловлюючи авторське бачення на проблему визначення взаємодії мови та культури на засадах гіпотези Сепіра-Уорфа, зауважимо, що: 1) *пізнавальні можливості носіїв різних мов дуже відрізняються*, що на нашу думку зумовлено наступним: використанням різних методів навчання; світ постає перед людиною як «калейдоскопічний потік» вражень, що організовується її свідомістю – мовною системою і зберігається в її свідомості; 2) *представники різних мов можуть по-іншому осмислювати простір і час (орієнтація в просторі, часі), а також деякі лінгвістичні категорії (відокремлення спектру кольорів; сприйняття форми усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків)*, що на наше переконання залежить від того, які лексичні одиниці для опису простору та часу існують в носія мови; використання різних методів навчання сприйняття дійсності; різні граматичні структури (рис. 2).

Доцільно також зосередити увагу на основних аспектах, як саме мова формує культуру, а саме: *передача традицій і знань* (завдяки мові відбувається передача історій, міфів, легенд, пісень та приказок від покоління до покоління). Означене у свою чергу увіковічує історичну пам'ять і традиції народу, закріплюючи їх у культурному просторі; *формування світогляду* (мова відображає спосіб мислення та світосприйняття народу, адже до прикладу в деяких народів існує багато лексем для опису тих чи інших природних явищ); *створення ідентичності та згуртованості* (мова є потужним маркером культурної та національної ідентичності. Спільна мова об'єднує людей, дозволяючи їм відчувати належність до певної групи або нації); *моральні та етичні установки* (прислів'я, приказки та афоризми є прикладами того, як народна мудрість та моральні настанови фіксуються в мовних виразах та в подальшому впливають на вибір поведінки членами суспільства); *вираження емоцій та почуттів* (деякі лексеми не завжди мають

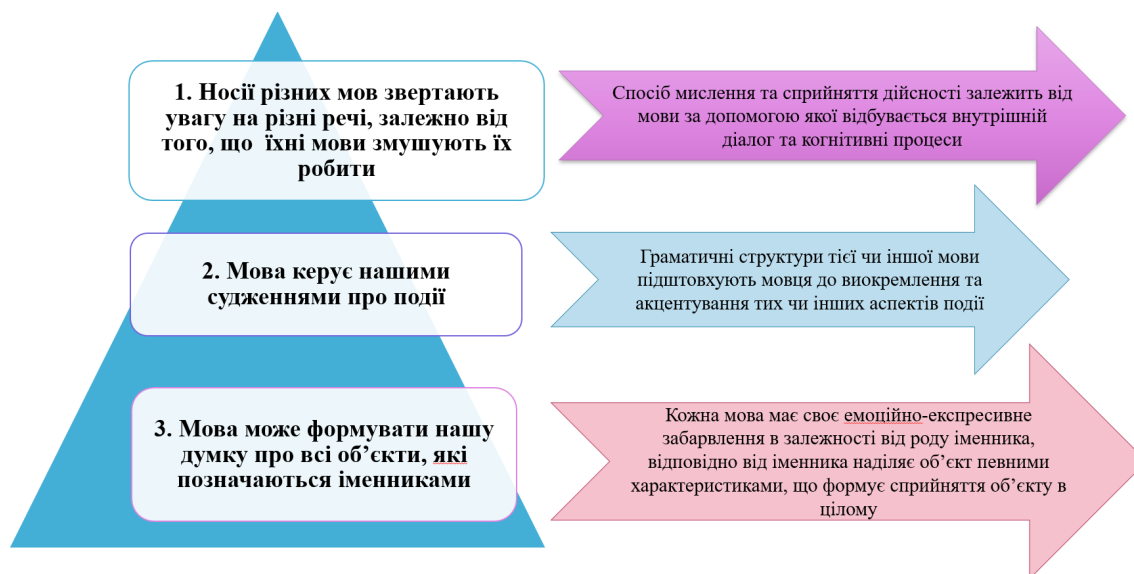

Рис. 2. Узагальнення проблеми визначення взаємодії мови та культури на засадах гіпотези Сепіра-Уорфа (авторське бачення)

точний аналог в інших мовах і є відображенням унікальної чуттєвості культури); *культурні коди і символи* (передає приховані культурні коди, відомі лише носіям певної мови, як-от: словниковий запас, інтонації, манери спілкування, специфічні лексеми та вислови, що мають культурне значення).

Висновки. Отже, мова виступає не просто засобом трансляції інформації, але й носієм колективного досвіду та культурних цінностей певного народу. Мова у своїй лексиці, граматичних, структурах, морфологічних та синтаксичних особливостях фіксує наше світобачення і відповідно людина поводить себе стосовно цього світу, виходячи із того, яким його позиціонує мова.

Перспективи подальшого дослідження включають в себе проведення дослідно-експериментальної роботи з носіями різних мов з метою виявлення когнітивних відмінностей, обумовлених мовною специфікою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дойчер, Г. (2010). *Рідна мова визначає спосіб мислення*. URL: https://texty.org.ua/articles/24939/Ridna_mova_vyznachaje_sposib_myslenna_Chastyna_druga-24939/. (дата звернення: 26.08.2025).
2. Boroditsky, L. (2020). Effects of Language on Visual Perception. *Trends in cognitive sciences*, 24(11), 930–944.

3. Boroditsky, L. (2019). Language and the brain. *Science*, 366 (6461), 13.
4. Lucy, J. (1992). *Grammatical Categories and Cognition: A Case Study of the Linguistic Relativity Hypothesis*. Cambridge : Cambridge University Press.
5. Lucy, J. (1992). *Language Diversity and Thought: A Reformulation of the Linguistic Relativity Hypothesis*. Cambridge : Cambridge University Press.
6. Sapir, E. (1907). *Herder's "Ursprung der Sprache"*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Slobin, D. (1996). *From "Thought and Language" to "Thinking for Speaking"* / J. J. Gumperz, S. C. Levinson (eds.). *Rethinking Linguistic Relativity*. Cambridge : Cambridge University Press, P. 70–96.
8. Whorf, B. (1940). *Science and linguistics*. MIT Technology Review.
9. Whorf, B. (1941). *The Relation of Habitual Thought and Behavior to Language*. Language, Culture and Personality.

Отримано: 29.08.2025
Прийнято: 02.10.2025
Опубліковано: 30.10.2025

